

Олеся Барташук,

кандидат історичних наук, доцент

(м.Хмельницький);

Алла Ніколаєва,

викладач

(м.Хмельницький)

Марина Тарасюк,

слухачка магістратури

(м.Хмельницький)

**Вербалізація концепту «війна» в романі Г.Вдовиченко
«Маріупольський процес»**

У статті представлено аналіз вербального наповнення концепту «війна» в авторському баченні популярної сучасної української письменниці Галини Вдовиченко на прикладі роману «Маріупольський процес», що висвітлює воєнні події на Сході України влітку та восени 2014 р.

Розкрито актуальність висвітлення воєнного дискурсу, що визначається відмінними інтерпретаціями цього поняття в різних національних та індивідуально-авторських картинах світу, а також у контексті різних історичних періодів.

За основу підходу до розкриття змісту аналізованого концепту в романі «Маріупольський процес» ми обрали погляди Т.Храбан та О.Шостак, які радять виділяти у ньому 10 складових міні-концептів: праця, ворог, ненависть, страх, соратник, поранення, смерть, зруйнування, велич, бруд.

Ключові слова: *концепт «війна», вербалізатори, лексеми, міні-концепти, роман, «Маріупольський процес», Галина Вдовиченко.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Актуальність та зацікавленість дослідників висвітленням концепту «війна» пояснюється відмінними інтерпретаціями цього поняття в різних національних та

індивідуально-авторських картинах світу, а також у контексті різних історичних періодів [5, с.22].

Лінгвісти зазначають, що війна у фізичному вимірі та дискурс про війну з'являються одночасно, оскільки збройне зіткнення будь-якого рівня починає існувати як війна – тобто історична, соціальна, гуманітарна та інша подія – тільки в межах її дискурсивного (насамперед вербального) осмислення. Аргументом на доведення логічності такого погляду подають тлумачення давньогрецької назви війни «polemos», виводячи від цього слова сему «полеміка», яка об'єднувала у своєму значенні і збройні, і словесні баталії, тобто, наголошуючи на не випадковості та давності зв'язку війни та слів, текстів, оповідей. З іншого боку, цілком реальним є факт, що фізичні дії на полях боїв постійно супроводжуються процесами їхнього дискурсивного осмислення, словесного опису та аналізу, тобто, фізичний модус існування війни завжди йде у супроводі її дискурсивного модусу, а війни набувають сенсу і статусу війни лише разом з дискурсивними формами, так що «найбільш кривава сутичка не є війною, доки про неї не створено оповіді» [11, с.42].

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз фахових джерел свідчить про те, що після початку збройної російської агресії проти України у 2014 р. зростає кількість міждисциплінарних досліджень феномена «війна», серед яких значне місце належить комунікативним та когнітивним аспектам її вивчення. Зокрема, лінгвістичний аналіз концепту «війна» знаходимо у працях Дж.Андерхіла, М.Балюти, С.Богдана, Н.Бондар, Л.Брославської, Т.Вільчинської, Л.Венедиктової, О.Вавшко, Є. Васяновича, В.Верьовкіна, Я. Голобородька, К.Голобородька, Н.Голубенко, О.Гоменюк, В.Дубик, В.Єфименка, О.Колесника, В.Крячка, Дж. Лакоффа, Л.Марчук, В.Міщенко, А.Огар, С.Резніка, Н.Сологуб, К. Тимофіївої, Т.Храбан, О.Шостак, В.Щеуліна, Г.Яворської та ін.

Безпосередньо збройний конфлікт у зоні ООС став предметом лінгвістичних досліджень О.Вавшко (концептуальні метафори на позначення концепту «війна» в Україні [1], Т.Вільчинської (особливості мовної об'єктивації концепту «війна» у сучасному газетному тексті) [4], Г.Яворської (семантика і

прагматика концепту та деструктивний конструкт поняття «гібридна війна») [10, 11]. У сучасному художньому дискурсі аналізує вербалізацію концепту «війна» А. Огар [7]. Проте досліджуваний концепт на прикладі художніх творів Г.Вдовиченко, як показує аналіз фахових джерел, на сьогодні не став предметом лінгвістичного дослідження.

Мета даної статті полягає у з'ясуванні особливостей вербалізації концепту «війна» у романі сучасної української письменниці Г.Вдовиченко «Маріупольський процес».

Виклад основного матеріалу... Оскільки досить часто для суспільної свідомості зв'язок війни зі словом і дискурсивними формами є важливішим, ніж абстрактні правові норми, саме цим почасти й можна пояснити значний інтерес сучасних авторів до висвітлення подій в зоні ООС у формі численних різножанрових творів. Так, на осінь 2019 р., за підрахунками дослідниці художніх творів про події в зоні ООС (АТО) Г.Скоріної, на кінець 2019 р. їх загальна кількість доходила до 500 [8]. У цілому, ці твори є дуже різноманітними як за жанровою приналежністю, так і рівнем художньої майстерності. І пишуть їх різні люди, серед яких є цивільні письменники, військові, журналісти, волонтери, атовці, серед яких також бувають письменники, які писали й до війни, так і ті солдати, «які ніколи раніше не писали, але війна стала для них поштовхом до творчості» [6].

Ми зосередили свою увагу на художньому творі про події в зоні ООС (АТО) досить титулованої сучасної української письменниці Г.Вдовиченко (відзнака «Золотий письменник України» 2017), а сам роман «Маріупольський процес» за результатами Всеукраїнського рейтингу «Книжка року 2015» опинився у топ-7 у номінації «Красне письменство. Жанрова література» [3].

Серед значної кількості підходів до визначення складових концепту «війна» ми зупинили свою увагу на поглядах Т.Храбан та О.Шостак, які пропонують виділяти в ньому 10 складових – міні-концептів: праця, ворог, ненависть, страх, соратник, поранення, смерть, зруйнування, велич та бруд [9].

Аналіз роману Г.Вдовиченко «Маріупольський процес», у якому висвітлюються події в зоні АТО на Сході України в перші місяці воєнного

конфлікту, засвідчив, що перший міні-концепт концепту «війна» – «праця» подається автором у розумінні війни як важкої, виснажливої та брудної роботи: *«Розпечене небо, побита земля завмерли одне проти одного. Теж перемир'я, теж тимчасове. Що було робити людям? Хапалися за роботу, щоб не збожеволіти»* [2,с.64]. *«Пішли військові будні, що склалися з марудних справ. Чистили зброю – автомати різного калібру, заступали на бойові чергування, тримали під контролем дорогу, копали траншеї, кріпили бліндажі, прали дрібний одяг, слухали, сховавшись, огидне дзижчання безпілотників у небі. Тривало затишшя»* [2,с.115]; *«Робота є. Возили на першу лінію людей, боєприпаси, продукти, ліки, колоди для бліндажів»* [2,с.164] тощо.

Водночас саме й традиційні види занять і звична робота під час війни для населення на лінії зіткнення є ніби гарантією повернення до «нормального» життя: *«Лише посвячені знають: компоти у погребі – це обіцянка світу, що все буде гаразд. Посил у майбутнє, матеріалізоване підтвердження власної віри в те, що все добре повернеться, а погане зникне, наче й не було його... Тому так впевнено і натхненно Ольга наповнює банки, тому вони так весело булькотять на вогні у виварці... За певних умов це може стати тимчасовим сенсом життя... на цьому ритуалі може втриматись гармонія світу, порядок речей і основа майбутнього...»* [2,с.67].

Вербалізовані автором образи, що наповнюють другий міні-концепт «ворог», є досить не однозначними, і їх висвітлення може стати предметом цілого дослідження. Ми ж на основі їх аналізу в означеному романі можемо констатувати, що у людства виникає нове осмислення рівнів сьогодишньої ворожості між людьми і народами, з'являється більш складний підхід до визначення ворога. У наведених прикладах ворог розглядається як така ж людина – з крові і плоті, яка перед початком військових дій була а після закінчення протистояння знову може стати навіть другом: *«Мені вдалося п-подзвонити. Тут один є нормальний, дав свою мобілку на хвилинку»* [2,с.59]. Вороги говорять однією мовою, живуть в одній країні: *«...і хто вас кликав, - вона править своє, уже з кухні, наче не чує його... - Мене не треба кликати захищати свою землю, - говорить він, обертаючись у її бік. – Я у себе в дома. –*

І я у себе вдома. – вона знову стоїть в одвірку. – Ми, він робить акцент на цьому слові, - ми у себе вдома. І ти, і я» [2,с.38]. Часто авторка акцентує на моментах, коли українців на різних боках барикад розділяють незнання діалектів: « – Баргаронів хочеш? – запитала дівчина. – Яких баргаронів? – Черешень по-вашому. Усе у вас не так! Усе по-інакшому! – Теж мені відмінності, – гмикнув хлопець. – Страшні непереборні протиріччя» [2,с.34].

В умовах бойових дій на Сході України виникали досить курйозні ситуації, за яких військові, які були соратниками під час військових дій в Афганістані, опинялися у ворогуючих таборах по різні боки лінії фронту: « ...запевняв Міхалича у телефонній розмові його товариш, теж афганець, обидва служили тридцять років тому у Кандагарі, а тепер опинилися на новій війні» [2,с.115]; «Громадянська ініціатива і волонтерство – це дуже добре. Але якщо проти нас воює сильна держава, то і здолати її може лише сильна держава» [2,с.253]. І саме в цьому реченні відбувається ідентифікація справжнього ворога, який і розпочав війну – сильної держави.

Досить яскраво вербалізований в аналізованому романі і міні-концепт «ненависть»: «Щось незворотно змінилося у Романові відтоді. Він не був людиною війни, він дотепер воював без натхнення і зброю до рук брав без трепету, лише за необхідністю, але після загибелі Міхалича готовий був іти на ворога зі старим автоматом зі збитим прицілом, зі саперною лопаткою і навіть голіруч» [2,с.186]. Найбільшу ненависть на війні породжує смерть близьких та товаришів до тих, через кого розпочалася ця війна: «Лом стоїть на колінах, розхитуючись. Хрипить, наче гавкає. – Га-а! Най їх, придурків!!! – вибухає плачем без сліз. – Нах цих придурків донбасівських! З усіх батарей – вогонь! Ідіоти! Ідіоти! Стільки горя, біди через них! Стерти з лиця землі разом з усіма бабками-шизофренічками! Путін, пріді! Путін, введі вайска! Ра-сія! Ра-сія! – ридає він. – Га-аа!..га-аа!!!», «Суки! Будьте ви прокляті, суки! Своїх знищують! Своїх не шкодують!..» [2,с.217].

Відтіняє міні-концепт «ненависть» як складову концепту «війна» вербалізація почуття кохання, яке зародилося на війні: «Він (Роман – наше уточнення) зараз любив увесь світ, разом з цією усмішкою, баргароном, і псом,

і довірливим хлопчиком в окулярах із заклеєним оком, і цими нашорошеними жінками, які. Може, й хотіли бути привітними, але не могли. Бо їхній син і брат зараз був невідомо де, а він, Роман, спав у їхньому домі, і Ольга зараз піднесено пекла млинці на всіх, а насправді – заради нього!» [2,с.191]; «...а тоді вже нікуди від нього не пішла. Бо не знати було, **скільки їм відведено спільних хвилин**, тому жодної з них вона не віддала б нізащо. Так мало бути, вона залишилася» [2,с.198]; «**Він що завгодно ладен був віддати за те, аби бути поруч із Ольгою**» [2,с.199].

Міні-концепт «страх» в аналізованому творі представлений величезним пластом прикладів, які репрезентують концепт «війна», надають йому увиразнення, барв, деталізують картини її сприйняття: «**Страшно було перед тим**» [2,с.28]; «**Хто витримав це випробування, той не злякається, не побіжить у реальному бою, - тим часом виголошував, походжаючи, Буча. – Хто подолав свій страх під землею, той опанує його у реальній небезпеці**» [2,с.57]; «**Пекло все ближче, нікуди не втечеш. Молися й чекай, пронесе-не пронесе**» [2,с.60]; «Він уже зник до **снів-жахів**. Якщо вже сон - то тільки жах, інших жанрів його підсвідомість наразі не транслювала. Мозок витіснив страхи у сни, і там вони розквітнули несподіваними візерунками. **Найжахливіший сон – «Тягни його! Чого стоїш!»**» [2,с.99]; «**Новобранці тиснуться один до одного, втягують голови у плечі... Страшно усім, не лише цим переляканим дітям**» [2,с.124]; «**Той, хто кричав у бліндажі, із жахом в очах роззирається, стискає голову в долонях. Він згинається навпіл, його вивертає**» [2,с.124].

Одним із складових міні-концепту «страх» ми можемо виділити істеріку: «**Один з них, побіля Романа, раптом вибухає істерикою: я не можу стріляти! Я не можу стріляти!**» [2,с.124]; «...гіркі думки відкладала вбік, ...аби не з'їхати з глузду, і тепер знешкоджувала ...жаскі нав'язливі картинки, криваві оповідки, страшні відкриття, лякаючі звуки. **Вони нікуди не зникали, усі ці складові колекції жажів, проте закривалися, втрачали чіткість, губили свою руйнівну силу...**» [2,с.247].

Страх переслідує не лише тих, хто воює, але його відчувають насамперед діти, яким довелося пережити жахи війни: «**Від дітей страху набирається. Тут**

усі **перелякані**, вночі пісяються. Учора злива була, як гримнуло – діти у крик» [2,с.52]; «**Артемко майже кожна ніч прокидався від власного крику у вологій постелі. Йому снилися жахи**» [2,с.202].

Із поняттям міні-концепту «соратник» на війні традиційно пов'язується поняття «недовіра» та «підозра» до тих, хто побував у полоні. Не оминуло це й Романа із «Маріупольського процесу»: « - **Свої, хлопці!!!** Голос його затремтів. Мало що лишалось, аби сльози викотилися на очі. – Ану руки вгору! – жорстко відповіли йому з-поза мішків із піском. – Руки вгору, сказав! Різкий рух – стріляю без попередження!... **Від «Ми тобі не довіряємо» до «Ось твій батальйон» - відстань у кілька днів.** Довгі години очікування під замком, повторення не раз говорених пояснень, чому не зі своїми, і де був, й що робив» [2,с.111-112]; «**Він знову повторює, тепер уже своїм, про те, як «газелька» нарвалася на засідку, як усе тоді сталося на дорозі, коли загинули Валік та Петрович, а йому з Шарповим судилося залишитися живими**» [2,с.113].

Однією із прикметних рис війни на Сході України можемо виділити широке використання солдатами українських військ псевдоімен (псевдо): «**Слухачі мовчки курять. Батя, Лом, Корнет, Міхалич, Лектор, Цицерон, Саратов, Хома...**» [маріуп, с.113]; «**Роману не подобається його позивний – Француз, ...он Лектор із Маріуполя, він знає про все на світі. За першої ж можливості береться хлопців просвіщати, ті презираються: лекція почалася; ... Лом є лом, бо здоровенний, чортяка, ...Корнет уже прийшов із таким із таким позивним, Саратов – бо росіянин, із Саратова...**» [2,с.118].

Авторка акцентує свою увагу на образах соратників-новобранців: «... Он вони, **жовторотики необстріляні**» [2,с.113]; «**Прибули новачки. Невже і він був такий самий ще на початку літа? Нічого до ладу не знають, не вміють, хоч кожен побував у тренувальному таборі. А завдання для них одне: утриматися на позиції**» [2,с.122]; «**Один з них, побіля Романа, раптом вибухає істерикою: я не можу стріляти! Я не можу стріляти!**» [2,с.124].

Досить виразно зображена в романі ще одна каста соратників, вперше вербалізована у руслі воєнних подій на Сході України – волонтерів, значення яких, особливо на першопочатках війни, неоціненне: «...**якби не волонтери, то**

*стояли б тут голі, босі, голодні. Ще й без курива» [2,с.114]; «Завезеш гроші – забереши тепловізори, кевларові каски, броніки...Усе за списком. **Ось адреса волонтерів»** [2,с.131]; «...звільнили Маріуполь. «Азов» звільнив...**Патріоти з'явилися, волонтери, маріупольська дружина. Прапори, патріотичні білборди...перила, пофарбовані жовто-синім...Диверсійні групи** зараз теж працюють – дай дорогу, але служба безпеки не спить...І армія вже інша. Ті, перші, автомат у руках не вміли тримати, а ці - вже зовсім інша справа» [2,с.143]. Завдяки волонтерам воїни української армії і вистояли в перші місяці війни і наростили міць: **«Нова амуніція українських бійців: форма чеська, каска італійська, берці канадські, наплічник польський, казанок, ложка, горня – вітчизняні»** [2,с.271].*

Неодмінним супутником концепту «війна» є міні-концепт «поранення» : **«Від тих двох тижнів виходу з-під Іловайська у Романа залишився слід на обличчі ... від звичайного скла, ...воно черкнуло його по дотичній, застрягло в «розгрузці» над модулем бронежилета. Він витяг пальцями гострий шматок віконного скла, відкинув його геть й обтер кров з обличчя»** [2,с.115]. Однак не лише фізичними ранами калічить війна, її жорстокість завдає також глибоких психологічних травм: **«Самчин після того обстрілу, після істерики у бліндажі, не розмовляв. У нього наче щось у голові зрушилось. Він не спав ні вдень, ні вночі, в очах застигла байдужість до усього, він переховувався від дійсності углибині себе самого. А може, застряг у своєму внутрішньому фільмі. Він поїхав, вирішили хлопці»** [2,с.132].

Вербалізація міні-концепту «смерть» в аналізованому творі відзначається посиленою реалістичністю, жорстокістю, безглуздістю, неочікуваністю, підступністю: **«...ось Валік у пилюці... Хоча який це Валік? У Валіка дві руки- дві ноги, як у кожного, а це не знати що таке, якийсь цурпалок з обличчям друга. Лялька шматяна, заляпаний фарбою муляж»** [2,с.28]; **«Ніхто на базі ще не встиг помітити, що Саратов, сидячи на згорнутому спальнику, повільно заточується. Щойно стягував дротом провислі дверцята буржуйки – і от вже мовчки завалюється набік. Ніхто ще не второпав, що сталося, не побачив, куди увійшла куля...»** [2,с.129]; **«Снаряд влучив у бліндаж другого**

взводу...**Восьмеро загиблих, четверо поранених...**» [2,с.163]; **«Загинути може кожен будь-якої миті. Тут усі це знають»** [2,с.164]; **«Він затуляв своїм великим тілом невелику заглибинку...Кулі входили у його спину та плечі, вибивали на камуфляжі дрібні червоні фонтанчики. Тіло сприймало рій смертельних бджіл вже цілковито байдуже. Поглинало, затримувало, приймало у себе гарячий метал на шляху до своїх»** [2,с.236].

Смерть в зоні АТО, як передає авторка, – це не завжди смерть у чесному бою, вона переважно буває нагла, випадкова, неочікувана: **«І це було останнє, що від нього почули. Бо за кілька хвилин – навіть пострілу не було чути – прилетіла граната, випущена з гранатомета: з АГС або з підствольника. Влучила у саморобне, вибудоване з розібраних ящиків з-під снарядів, встановлене між двома акаціями дерев'яне «очко». А там тієї хвилини був Міхалич»** [2,с.186]; **«Лектор лежить, дивно відкинувши руку, дивиться незмигним поглядом. ...У потилиці чорна дірка, осколок увійшов глибоко, видно його край, з-під нього пошттовхами вихлюпується темна кров, із кожним разом все менше і менше, і зупиняється»** [2,с.217].

Варто також зауважити, що смерть на війні – це не лише участь людей, вона у театрі своїх дій знищує усе живе: і рослини, і тварин, і птахів: **«На землі розпластана ластівка зі шматком металу у грудях – піймала осколок на льоту»** [2,с.64].

Внутрішня форма й етимологія лексики, за допомогою якої здійснюється вербалізація міні-концепту «зруйнування», показують, що магістральним напрямом значеннєвого розвитку відповідних слів у романі Г.Вдовиченко виступають зміщення семантики від невійськових значень до значень, що репрезентують сферу війни. Зокрема, в означеному художньому тексті міні-концепт «зруйнування» насамперед тісно пов'язаний із семою «обстріл». Саме через обстріли з потужної сучасної зброї відбувається найбільше руйнувань та смертей: **«Уночі табір обстріляли. ...Як пішло одне за одним, тільки рахуй, 16 секунд триває паркан свисту – десь неподалік лягають снаряди...Кілька хвилин перепочинку – й нова порція палких привітів»** [2,с.121]; **«На поверхні – повні зміна декорацій. Побиті дерева неподалік, глибокі ями, вигорнута чорна**

земля, засипана осколками снарядів» [2,с.124]; «Валіть звідси, скажу. Тут через двадцять хвилин нічого не залишиться, артилерія усе випрасує...» [2,с.157].

Вербалізація міні-концепту «велич» як складової концепту «війна», на нашу думку, в аналізованому творі можна розуміти через сприйняття людської мужності українських воїнів у надзвичайно важких умовах, особливо на початку війни: *«...теревенили про безглузді накази і застарілу техніку, та що там застарілу! Нерідко – справжній мотлох, а не техніку. Про тих воєначальників, хто давав накази...Або навпаки, зволикав і не давав, хто боявся свого шефа більше, ніж сочень смертей своїх підлеглих. Про армію, яка тримається зараз, як і усе в країні, на звичайних людях – механіках, учителях, торгових агентах, викладачах та студентах, лейтенантах та капітанах. І що усі, хто гине на полі бою, перетворюються на ангелів» [2,с.273]; «...розповідав, як генерал такий-то паркетний службака й тиловий щур, приїхав вчити їх батьківщину любити. А до нього в усіх одна лиш справа: зброю дайте! Українці готові вмирати за свою землю, але не готові бути гарматним м'ясом!» [2,с.273] та ін.*

Ситуацією на війні, де найкраще проявляється вся велич або нищість, зрада, підлість, традиційно є бій: *«...в бою усе побачиш, там не надуриш, там видно, хто є хто» [2,с.123].*

Бій під час війни в зоні АТО, особливо між снайперами, вербалізується метафорами «дуель», «поєдинок»: *«Поєдинок триває. Тепер – хто кого, один із них має взяти гору завдяки терпінню та реакції...Тільки щоб зараз ніхто не втрутився у цю дуель витримки та нервів» [2,с.129].*

Вербалізація міні-концепту «бруд» в аналізованих творах відбувається зокрема і через вживання слів «брехня» та «пропаганда»: *«Вірка Сужинська по телевізору чула, що нацгвардгвардійцям, як нас захоплять, даватимуть тут землю і по два раби...» [2,с.45]; «По телебаченню про ранковий обстріл – ані слова. На жодному каналі. «Та вони усі брешуть, - сказала Ольга. – Що ті, що ті» [2,с.64]; «Минулого літа на виїзді на трасу стояв величезний щит – із цінами на продукти у нас у Європі. Для порівняння. То хто б туди захотів*

після цього?.. Вона нам надо?», «Пригадала про ще один рекламний щит, і теж на трасі – жіночі рожеві фігурки за ручки тримаються, а між ними серце. І чоловічі блакитні фігурки – теж за ручки. Серце між ними, любов. І напис. Хтось там, якесь об'єднання чи партія, попереджає про європейські звичаї...Для чого нам таке?..»; «Хто вам так мізки зас...загидив? Що ти дивишся по телебаченню? Які програми? – А що є, те й дивлюся. Серіали, шоу різні... Російські переважно, а що?» [2,с.69]; « - Що, боляче? – кидає на нього погляд. – А думаєш, нам не боляче? Він здивовано дивиться на неї. – Убиваєте за російську мову, катуєте, дітей розпинаєте. Думаєш, нам не боляче? – Послухай...- Його ступня смикнулась. – послухай, Ольго, так тебе звати? Тобі колись буде соромно за те, що ти зараз сказала. – Ой-ой! – Соромно. Тому, що це неправда, це брехня несусвітня. – По телевізору показували, - вона зібрала бинти, вату, підвелася. – І про київську хунту, і про карателів. Про фашистів зі Львова. Як у вас там головою ветерана війни у футбол грали...- По телевізору показували? – Розказували! – Байки про укрів? Чули!Брехня! Думай сама!» [2,с.38]; «...у травні більшість була за ДНР. Але купа питань залишається. Відсутність інформації дуже дратує: кого взяли? За що? Поясніть людям. Говоріть з людьми! А сепаратисти тим часом розповсюджують чутки, збирають інформацію, вербують прихильників...І найкраща мова, яку в нас розуміють, ви ж це знаєте – це мова сили. І мова економіки. На чийому боці буде сила, хто дасть роботу, той і перетягне ковдру на себе» [2,с.244].

У цілому, активне використання інформаційного бруду під час збройного конфлікту в зоні (АТО) ООС, на думку дослідників, цілковито прирівнюється до зброї, вписуючись у визначений дослідниками контекст гібридної війни, яку «у загальному вигляді розуміють як воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний з військових і невійськових способів ведення гібридного конфлікту застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя. Перетворення на зброю відбувається не

тільки в медійній сфері. Так само в прямому сенсі у ролі зброї, яка наносить ураження різного рівня системам противника, застосовуються всі інші невійськові засоби ведення гібридної війни» [11,с.41].

Однак, як свідчить аналіз змісту роману, брехня в зоні ООС лунає не лише з вуст сепаратистів чи окупаційної російської влади, брехливою є й інформація від українських інформаційних джерел: *«Снаряд влучив у бліндаж другого взводу... **Восьмеро загиблих, четверо поранених...** Наступного дня прочитали в Інтернеті офіційне повідомлення: у зоні АТО за добу загинули **п'ятеро українських бійців.** *«А ми тоді кого вантажили у санітарні машини? – запитує Корнет. – Троє з них, виходить, ожили дорогою?...*» [2,с.164].*

Безпосередньо пов'язується із міні-концептом «бруд» в аналізованому романі також словесне наповнення сем «грабувати», «відтиснути», «віджати», «заробити на війні»: *«Неподалік військова частина...а там ворота нарозхрист і народ звідти тягне, що може, бо усе покинуте, нема нікого. Нацгвардія забарилася. Якийсь дідок волоче лопату з пожежного щита. На плацу речі розкидані, то бабці у них шпортаються, щось по сумках никають» [2,с.38]; «Колись Буча – автомат на грудях – **набрав харчів у магазині повні руки, а тоді до Янки-продавчині: це допомога від вас ополченцям» [2,с.43]; «Того дня Вітьок із Сашком спішили до старого «жигуля» біля воріт (це невдовзі у них з'явилася іномарки, «**відтиснуті**» у тих, хто не хотів воювати за ДНР» [2,с.48]; «Вони машини у людей **віджимають**, гроблять їх на раз-два, не шкодують, а чого? – не своє ж... а тоді збирай їм, ремонтуй, і то негайно, на вчора» [2,с.59]; «...стала сьогодні випадковим свідком батькової розмови із незнайомцем. Співставила фрази і факти, це було не складно зробити, і їй замлоїло, хоч мамині краплі пий. Подвійну дозу. **Її батько, армійський високопоставлений генерал, так виходило, продавав волонтерам військову техніку через посередників. А волонтери dopravляли її на передову» [2,с.150]; « – Від травня до 13 червня Маріуполь був під владою ДНР, і що було доброго?...**Банкомати розбивали, бізнес грабували...**» [2,с.242].*****

Аналізуючи за описаною методикою виділення вербалізованих міні-концептів в романі «Маріупольський процес» ми знайшли такі традиційні

значення концепту «війна»: збройний конфлікт; боротьба; протистояння; смертельно небезпечне протистояння; такий, що залучає, калічить і знищує велику масу людей; руйнування; «жорстокість; страх; боротьба; горе; нещастя; смерть; зрада та ін. Зокрема, часто зустрічається міні-концепт «зрада»: *«Інформація була така: це нейтральна територія, її ніхто не контролює, тут немає жодних сепарів. Вони й не ховалися. Їхали від свого блокпосту, жартували. Їх хтось підставив, або розвіддані застаріли...Або...Не підставили»* [2,с.32]. Водночас авторка вербалізує концепт і такими нетрадиційними, оригінальними значеннями, як-от: *«колотнеча»* [2,с.13], *«Під Маріуполем знову колотнеча. Українські сили відбили наступ на місто...»* [2,с.275]; *«фільм»*: *«Тут фільм знімають про війну! Ось воно що!»* [2,с.28], *«І знову хтось інший, не він, потрапив у фільм – і з того, і з цього боку екрану одночасно – у напрочуд реалістичний 3D-фільм з дивовижними спецефектами»* [2,с.109]; *«запах»*: *«Бруд, поту, крові, а ще розпачу та самотності»* [2,с.33]; *«дурдом»*: *«А Волошини замкнули хату й ворота, забралися до родичів у Бердянськ, подалі від дурдому, як сказала мама Наді»* [2,с.41]; *пекло*: *«Пекло все ближче»* [2,с.60], *«Повітря тремтить від вибухів. Пекло»* [2,с.124]; *«Неподалік б'ють снаряди. До мінометів приєднується бронетехніка. Знову пекло. Знову втискаються у землю, поруч вибухає й горить земля»* [2,с.11]; *м'ясорубка*: *«у ту м'ясорубку, казали потрапили зо дві сотні»* [2,с.115]; *«обмін люб'язностями»*: *«Така війна, обмін люб'язностями на відстані»* [2,с.163] та ін.

Однак окрім цих метафор воєнний конфлікт в зоні АТО також означається метафорами «гроші», «заробітки», «комерція»: *«У всіх трьох відібрало мову. За пластинами у кишенях бронежилета вона (снайперка – наше уточнення) тримала чотири пачки стодоларових купюр, перехоплені паперовими стрічками. Hundreds – написано на кожній з них – \$10.000...Сорок тисяч доларів. Це за скількох бійців платять найманцям таку платню?»* [2,с.130]; Вербалізовано в обраних художніх творах ще один міні-концепт війни у зоні ООС – викуп полонених: *«Буча вдає, що ледве-ледве погодився на половину суми авансом. Шкода, мовляв, стало цієї втомленої жінки. Мати все ж таки. ...Таксу знаєш?»*

Але гроші вперед. І без істерик. ...Буца вже знав, що одноокого там немає. І знав, що друга частина грошей теж ляже до його кишені, куди вона дінеться, ця половина. За свободу треба платити. Хоч за свою, хоч за синівську» [2,с.106].

Досить часто для змалювання картин військового часу в зоні АТО авторка використовує приказки, прислів'я, фразеологічні звороти як узуальні, так і окаяональні, покликані увиразнювати особливості авторської вербалізації концепту «війна»: *«Війна війною, а обід за розкладом» [2,с.17]; «...дехто завдасть «кому треба» жару. Є чим залляти сала за шкіру» [2,с.61]; «Війна – це якесь безглуздя, на вербі груші» [2,с.83]; «...у полоні героїв немає...» [2,с.112]; «Мавпа з гранатою! – розводиться водій. – Пасажирський літак! Три сотні людей! Придурки!» [2,с.113]; «На війні як на війні» [2,с.119]; «Міхалич бере ініціативу в свої руки – гарчить на новоприбулих, робить із ними жорсткий розбір польотів після обстрілу» [2,с.124]; «Спрацює з добрячої дистанції – і шукай вітра в полі» [2,с.127]; «Можливо, крапку поставлено з одного пострілу?» [2,с.129]; «Кому що, а Баті менінгіт: ні в село, ні в падло!» [2,с.131]; «Усе ми можемо, коли хочемо, або коли смажений півень дзьобне в одне місце» [2,с.132]; « ...всюди є люди, а є людська» [2,с.135]; «Невже на кожне покоління своя війна?» [2,с.142]; «Хоч сам усіх попереджав: по корчах не лазити, всюди можна напоротися на диверсійну групу, бо й самі не раз ходили у розвідку, інколи просто чорту у зуби» [2,с.156]; «Міхалич знав багато такого, що дається шляхом помилок ціною у життя» [2, с173]; «Хто повільно бігає – той швидко помирає» [2,с.173]; «Валентина пропала, – говорила Ольга. – Наче у воду канула...» [2,с.164]; «Побачивши незнайомця, діти стишилися з реготанням...градус веселощів знизився» [2,с.194]; «Буца через онучу» [2, с.236]; «На чийому боці буде сила, хто дасть роботу, той і перетягне ковдру на себе» [2,с.244] та ін.*

Із воєнними подіями, описаними в аналізованому романі, пов'язана поява та використання авторкою низки соціальних діалектів-жаргонізмів та сленгу: *«...що йому тепер довіку сприймати в новому значенні мирні слова: «табір», «зеленка», «прасувати» [2,с.114]; «...напився до стану «семисотого», тобто «тіла бухого» [2,с.117]; «Передати, що «двохсотий», чому на захід» [2,с.131];*

«І ще щось далі наївне і брутальне водночас, штовхало її у спину, коли вона виходила за ворота «бази» [2,с.177]; «Попереду стріляють, але, здається, хлопцям пощастило, прорвалися. Принаймні вибухів звідти не чути. Отже, тут коридор» [2,с.215]; «Уночі Роман ще з кількома бійцями протоптував стежки для машин та людей – просто у соняшниках та кукурудзі. А нині тим коридором почали виходи й виїжджати біженці...» [2,с.277].

Висновки... Отже, в романі Г.Вдовиченко «Маріупольський процес» концепт «війна» вербалізований широким колом міні-концептів та сем, узуальних та оказіональних фразеологізмів та паремій, що розкривають зміст самого концепту і, водночас, презентують авторське розуміння та сприйняття воєнних подій на Сході України на їх початках.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в аналізі особливостей вербального наповнення міні-концепту «ворог» в означеному романі, оскільки він на фоні інших міні-концептів вербалізований найбільш широко та не ординарно.

Список використаних джерел та літератури

1. Вавшко О.В. Концептуальні метафори на позначення концепту війна в Україні. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2017> (дата звернення 27.08.2020).
2. Вдовиченко Г. Маріупольський процес: роман. Харків: Книжковий Клуб «Клуб сімейного Дозвілля», 2015. 288 с.
3. Вдовиченко Галина Костянтинівна. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 17.08.2020).
4. Вільчинська Т.П. Концепт «війна»: особливості мовної об'єктивації у газетному тексті. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 34. С. 110–114.
5. Гоменюк О. Концепт «війна» в індивідуально-авторській картині світу Оксани Забужко (на матеріалі збірки «І знов я влізаю в танк»). *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. vol. VI: 2018, pp.21–26.

6. Мимрук О. Від окопів до мелодрами: якою буває українська воєнна проза. URL: <https://chytomo.com/vid-okopiv-do-melodramy-iakoiu-buvaie-ukrainska-voienna-proza/> (дата звернення 13.07.2020).
7. Огар А. Вербалізація концепту ВІЙНА в сучасному художньому дискурсі. *Рідне слово в етнокультурному вимірі: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2019. С.38–47.
8. Скоріна Г. Книги про війну: сучасний феномен української літератури. URL: <https://www.armyfm.com.ua/knigi-pro-vijnu-suchasnij-fenomen-ukrainskoi-literaturi/> (дата звернення 13.03.2020).
9. Храбан Т., Шостак О. Дослідження концепту за допомогою використання фреймово-слотової моделі (на прикладі концепту війна). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2015. Вип. 27. С. 449–456.
10. Яворська Г.М. Концепт «Війна»: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети. Серія «Філософія»*. № 1 (38), 2016. С.14–23.
11. Яворська Г. М. Гібридна війна як дискурсивний конструкт. *Стратегічні пріоритети. Серія «Філософія»*. №4 (41). 2016. С.41–48.

References:

1. Vavshko O. Conceptual metaphors on marking war concept in Ukraine. URL: <https://naub.oa.edu.ua/2017> (the date of appealing 27.08.2020).
2. Vdovychenko H. Mariupol's process: the novel. Kharkiv: The Book Club «The club of family leisure», 2015. p. 288.
3. Vdovychenko Halyna. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (the date of appealing 17.08.2020).
4. Vilchynska T. The concept of «war»: the peculiarities of language objectivation in newspaper's text. *Linguistic studio*. 2017. Iss. 34. P. 110–114.
5. Homenyuk O. The «war» concept in individual Oksana Zabuzhko's author views of the world (based on materials of digest «And again I get in a tank»). *STUDIA UKRAINICA POSNANIENSIA*. vol. VI: 2018, Adam Mickiewicz University Press, Poznan. pp.21–26.

6. Mymruk O. From trenches to melodrama: what Ukrainian military prose can be.
URL: <https://chytomo.com/vid-okopiv-do-melodramy-iakoiu-buvaie-ukrainska-voienno-proza/>
(the date of appealing 13.07.2020).
7. Ohar A. Verbalisation of the WAR concept in modern art discourse. *Native word in ethnocultural dimension: the Drohobych State Pedagogical University's digest of scientific works*. 2019. P.38–47.
8. Skorina H. Books about war: modern phenomenon of the Ukrainian literature.
URL: <https://www.armyfm.com.ua/knigi-pro-vijnu-suchasnij-fenomen-ukrainskoi-literaturi/>
(the date of appealing 13.03.2020).
9. Hraban T., Shostak O. A research of the concept with the help of a frame-slot model (on the example of the war concept). *The problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics*. 2015. Iss. 27. P. 449–456.
11. Yavorska H. The «war» concept: semantics and pragmatics. *The strategy priority. The «Phylosophy» issue*. № 1 (38), 2016. P.14–23.
12. Yavorska H. Hybrid war as a discursive construct. *The strategy priority. The «Phylosophy» issue*. №4 (41). 2016. P.41–48.

Summaru

Olesya Bartashuk, Alla Nikolaeva, Marina Tarasyuk

Verbalisation of the «war» concept in the novel of H.Vdovychenko

«Mariupol's process»

This article presents the analysis of verbal filling of the «war» concept in author's vision of the popular modern writer Halyna Vdovychenko, based on the example of the novel «Mariupol's process», which covers military developments in the East of Ukraine in summer 2014.

The relevance of covering military discourse, which is distinguished by different interpretations of this concept in divers national and individual author views of the world and also in the contexts of miscellaneous historical periods, is disclosed.

As an approach's basis to revealing the content of the analysed concept, the views of T.Hraban and O.Shostak, who advice to highlight 10 components of the following mini-concepts: labour, enemy, hate, fear, associate, wound, death, distruction, greatness, dirt in it, were chosen. Except of them, the verbal filling of sems «weapon», «reasons of war», proverbs, jargon, which are connected with the verbalization of the concept, were analysed.

Key words: *the «war» concept, verbalizers, lexemes, sems, mini-concepts, novel, «Mariupol's process», Halyna Vdovychenko.*